

mina in Vdovstvo Karoline Žašler, Pretnarjeva Samorastniki in Idealist), od slovenskih TV dram pa je občinstvo najlepše sprejelo Klopčičevo Cvetje v jeseni.

Razpravljanje o filmu in televiziji prinaša nekatere težave, zaradi katerih se verjetno marsikateri učitelj izogiblje temu pouku. Če govorimo o filmu in televiziji, moramo seveda spremljati filmski in televizijski program; to opravilo zahteva precej časa, razen tega pa se moramo pretežno opreti na lastno mnenje in okus, kar ni vedno nujno pri obravnavi književnih del. O filmih in TV dramah, ki jih gledamo v rednem programu, ne izvemo iz knjig ničesar; o njih ni obširnih analiz in avtoritativnih sodb. Ko pa ta dela preidejo v zgodovino, za pouk niso niti dostopna niti zanimiva. Druga težava, ki se je mogoče niti toliko ne zavedamo, kot jo občutimo, pa je ta, da smo prisiljeni govoriti tudi o zelo spodrsljivem področju, ki se ponaša z več imeni: kič, plaža, šund. Pri pouku književnosti smo pred to nevarnostjo nekako zavarovani, saj so literarni kritiki in zgodovinarji opravili selekcijo avtorjev in njihovih del in izrekli sodbe. Zato praviloma govorimo le o vrhunskih delih, kar se mi zdi zgrešeno, posebno če vemo, da ljudje množično kupujejo in bero pogrošno literaturo. V filmskem in televizijskem programu pa je namešano vse: zato mora imeti gledalec izoblikovan okus in trdno teoretično znanje, da prehitro ne vrže puške v koruzo in se prepusti sugestivnemu mediju.

Torej le ne bo odveč vzgojiti aktivnega gledalca, ki bo lahko spremljal filmski in televizijski program: o filmskem v kino dvoranah smo površno obveščeni ali sploh nismo, zato naša odločitev za obisk kino predstave ne more biti vedno pretehtana; glede televizijskega programa pa tudi vemo, kako je; zanj se običajno sploh ne odločamo, iz družinskih, lenobnih, nikakor ne iz družabnih razlogov se usedom pred televizor in se prepustimo užitek, često pa mučenju ali spanju, in to ne le zaradi utrujenosti, ampak tudi zaradi tega, ker v nas ni toliko kritičnosti, da bi ugasnili televizor. Tipično obnašanje za televizijska otroška leta! Če hočemo na vseh ravneh družbenega življenja imeti aktivnega, kritičnega človeka, je neodgovorno, da ga v njegovem »zasebnem« življenju prepustimo stihiji. Tu se obnašamo kot družba v razvoju. Strašno radi govorimo in pišemo referate, medtem ko smo za otipljivo delo često počasni, zanikrni in tudi nespo-

sobni. Trideset let je že minilo po osvoboditvi, pa še nimamo npr. uradno predpisanega učbenika za slovensko književnost. To zares žalostno dejstvo pa nikakor ne opravičuje, da ne smemo imeti učbenika o filmu in televiziji.

Stanko Šimenc
Tekstilni in obutveni
center v Kranju

Partenija Zografski

(1818—1876)

Pertenija Zografski zavzema eno od najpomembnejših mest v zgodovini makedonske kulture prejšnjega stoletja. Pomemben je predvsem kot učitelj in duhovni vodja tistih, ki so upoštevali njegov jezikovni vzorec. Partenija je v praksi pokazal, kako naj se pišejo učbeniki za makedonske šole in cerkve. Pri tem je izhajal iz teze, da naj bi bil jezik Makedoncev kombinacija makedonskih in bolgarskih jezikovnih elementov. S to tezo je ta makedonski škof prvi teoretično utemeljil potrebo po enotnem knjižnem jeziku za vse Makedonce.

Makedonsko slovstvo od 9. stoletja pa do konca 18. in začetka 19. ima predvsem cerkveni značaj. Razlika je samo v tem, da so prvi ustvarjalci pisane ali prepisane besede bili anonimni menihi in duhovniki, potem pa so se pojavljale tiskane avtorizirane knjige. Leta 1794 je izšla prva makedonska knjiga Daniilov štirijezičnik. Makedonski del je napisal ohridski duhovnik Štefan. Verska avtorja Joakim Krčovski in Kiril Pejčinović sta natisnila več knjig, prvi je v letih 1814—1819 objavil pet knjig, drugi pa v obdobju 1816—1840 dve knjigi. Vsa ta dela so pisana v makedonskem narečnem jeziku, v dialektu, ki ga je govoril ta ali oni avtor. Tudi prvi makedonski tiskar Hadži Teodosija Sinaitski, ki je osnoval makedonsko tiskarno v Solunu, je bil duhovnik. Pravzaprav so bili duhovniki med tistimi nacionalno najbolj osveščenimi javnimi delavci, ki so odigrali zelo pomembno kulturnozgodovinsko vlogo v makedonskem prebujanju. Zato je tudi njihova vloga pri formiranju makedonskega knjižnega jezika izredna.

Partenija Zografski je živel v zelo nemirnem času. To je bila druga polovica prejšnjega stoletja. Nekatere sosednje slovanske in neslovanske balkanske države so bile svobodne, Makedonija in Bolgarija pa sta bili v političnem in ekonomskem po-

gledu pod turško, v duhovnem pa pod grško oblastjo. Turška oblast je za materialno kompenzacijo prepustila versko upravo balkanskih kristjanov v imperiju bizantinski carigradski patriarhiji. Ta je začela uvajati svoj grški jezik po cerkvah in šolah, razširjala je idejo o Veliki Heladi in je utirala pot tudi svoji buržoaziji. V boju proti eni in drugi hegemoniji so se izrazila tudi nasprotja med interesi makedonskega in bolgarskega meščanstva, med različnima nacionalnima in kulturnima konceptoma za neodvisno cerkev, šolstvo, pismenost in jezik. V ta boj se je vključil tudi P. Zografski.

Pavle Zografski (Partenija je ime, ki ga je dobil pri menihih) se je rodil leta 1818 v veliki makedonski vasi Galičnik blizu Debra pod planino Bistvo v družini zelo bogatega živinorejca. Osnove pismenosti je dobil v samostanski šoli Jovana Bigorskega (1832), šolanje je nadaljeval v Ohridu pri učitelju makedonskih književnikov 19. stoletja in soavtorju zbirke makedonskih narodnih pesmi iz leta 1861 Dimitru Miladinovu (1836), po obisku Kristusovega groba v Jeruzalemu (1837) je postal hadžija, obiskoval je semenišče v Atenah (1839), občasno je obiskoval šole v samostanu Zograf na Sveti Gori (tam je dobil ime Zografski), v Carigradu, Solunu in v samostanu Dečani; da bi končal semenišče, je odšel tudi v Rusijo, najprej v Odeso (1842), potem v Moskvo (1846). Ko je končal Moskovsko duhovno akademijo, je postal verski učitelj na carjevem dvoru v Peterburgu. Razen ruščine je obvladal tudi grščino, latinščino, hebrejščino, francoščino (6 mesecev je bil v Parizu). Za nekaj časa se je vrnil v zahodno Makedonijo in tam seznanjal duhovnike z osnovami pismenosti. Duhovnik ruske cerkve v Carigradu je bil v letih 1851 do 1852. Osnovel je versko knjižno, postal je profesor starocerkvenoslovanščine, boril se je za neodvisnost makedonskih in bolgarskih eparhij od grške carigradske patriarhije. V letih 1859—1867, v obdobju močnega gibanja unijatov, ki so se pojavili v Makedoniji kot izraz protesta proti carigradski patriarhiji, je bil izbran za kukuškopoljanskega škofa (vladiko s sedežem v Kukušu, rojstnem kraju makedonskega revolucionarja Goce Delčeva). Tam sta bila v tem času tudi Dmitar Miladinov in njegov učenec Rajko Žinzifov. Zografski je organiziral cerkveno bogoslužje v ruskoslovanskem in makedonskem narodnem jeziku in usposobil duhovnike za pouk osnov pismenosti. Živel je zelo skromno in se zanimal samo za verske

in narodne zadeve. Njegovi kontakti s posvetno oblastjo so bili zelo slabi. V šolah po Makedoniji so uporabljali njegove učbenike, ki jih je bil pripravil. Zaradi grških intrig je zapustil kukuškopoljansko eparhijo; imenovan je bil za nišavskega mitropolit (1868—1874) s sedežem v Pirotu. Ko je bila formirana bolgarska egzarhija, je bil eden od kandidatov za vrhovnega poglavarja nove neodvisne cerkve, »toda njegova kandidatura je propadla, ker je bil iz Makedonije«.¹

Partenija Zografski se je uveljavil na mnogih področjih. Za zgodovino makedonskega knjižnega jezika je pomembno predvsem njegovo delovanje v letih od 1850 do 1859, ko je izdajal ali prevajal različna dela (učbenike za verouk v makedonskobolgarskem jeziku, zbirke narodnih pesmi, komentarje cerkvenih problemov) in uvajal narodni jezik v šole in cerkve.

V člankih Prvi del slovnice o členih («Carigradski vestnik» 1857, št. 315 in 316) in Misli o bolgarskem jeziku («B'lgarski knjižici», Carigrad 1858, str. 35) nakazuje osnove skupnega makedonskobolgarskega jezika najbrž zato, ker je menil, da je za Makedonce in Bolgare, ki se bojujejo proti skupnemu sovražniku, povsem normalno, da imajo skupni makedonskobolgarski jezik. Tej ideji je ostal zvest do konca življenja. (Drugačne poglede na razvoj makedonskega knjižnega jezika je v prejšnjem stoletju zastopal panslavist Grigor Prličev, ki je predlagal, naj bi imeli vsi Slovani starocerkvenoslovanščino, kombinirano z elementi posameznih slovanskih jezikov, za skupni jezik. G. Prličev je menil, da je starocerkvenoslovanščina staromakedonščina. Tretjo, makedonistično tendenco, je zastopal Gjorgija Pulevski, ki je menil, da so Makedonci poseben narod in da zato morajo imeti svoj jezik.) Partenijeva makedonskobolgarska zasnova knjižnega jezika vsebuje največ posebnosti njegovega domačega gališkega dialekt (npr. reflekse za oⁿ — o. npr. *pot, roka, mož* (kot v slovenščini), makedonske mehke k in g zapisuje s tš in dš, rabi *take, mie* (tako, mi), po zadnji obliki imenujejo njegove rojake *mijaci*, participne oblike na *-šti*, npr. *bideešti, očistuvaešti*).² Razmišljanja o skupnem jeziku so Partenija privedla do

¹ Filip Tomov, Život i dejnost na Hadži arhimadrit Zografski, episkop Kukuško-Poljanski i mitropolit Nišavski, »Makedonski pregled«, 1. X, knj. 1. in 2., Sofija 1936, str. 41.

² Blaže Koneski, Kon makedonskata prerodba, Skopje 1959, str. 27—28.

zaključka, da naj bi bil podlaga skupnega jezika govor zahodne Makedonije oziroma jugozahodne Makedonije. Ta jezik je potem predlagal kot jezik, ki naj bi ga uvedli v »makedonske šole po samostanskih celicah«.³

Zografski se ni bojeval samo za to, da bi makedonska narečja enakopravno sodelovala z vzhodnobolgarskim govorom, ampak je predlagal, naj jezik njegove domovine postane temelj skupnega jezika, ker da »makedonsko narečje ne more biti izključeno iz skupnega jezika« in da naj zato »predstavlja temelj tega jezika, ker je brez redukcije, ker je bolj urejeno in bogatejš«.⁴ Bolgarski knjižni jezik se je takrat razvijal na podlagi severovzhodnega bolgarskega narečja iz Trnovega. Zasnova makedonskobolgarskega jezika P. Zografskega, ki je temeljila na združitvi govorov severovzhodnega in zahodnega dela Balkana, se ni skladala z bolgarskimi težnjami, zato jo je bolgarska kritika ostro napadla, češ da je dezintegracijska. Bolgarska propaganda je v tem času forsirala tezo, da Makedonci lahko pišejo v domačem narodnem jeziku in se pri tem izražajo bolgarsko. To tezo je Zografski sicer posredno podpiral, ko se je oslanjal na govor domačega kraja in ko je mislil na unijo z Bolgari, toda rezultati njegovih prizadevanj so bili nasprotni temu, kar si je želel bolgarski imperializem. Pričakovanje, da bo prišlo do jezikovne enotnosti, se je izjalovilo, stvarna raziskava obeh oddaljenih slovanskih narečij (zahodnomakedonskega in severovzhodnobolgarskega) je namreč razkrila velike razlike med njima. In prav P. Zografski je tisti, ki je prvi na svojstven način razkril razlike med makedonskim jezikom, kot so: fonetično določeni makedonski akcent, trojni pospozitivni člen (čovekov, čovekon, čovekot), mehki *k* in *g*, nereduciranje neakcentiranih vokalov — polnoglasnost, različna zamenjava *o* in *a* v makedonskih govorih od *o* /roka/ do *a* /raka/, *u* /ruka/, *ъ* /гъка/, participi na *-šti* (odeešti).⁴ Partenija je predlagal, naj eno narečje dopolnjuje drugo, češ da se »formiranje skupnega jezika ne da doseči z nesoglašanjem bolgarske strani, marveč z bratskim in krščanskim kompromisom«.⁵ Bolgari so na to odgovorili, da »ne smejo dovoliti nobenih jezikovnih odstopanj Makedoncem, ker so makedonizmi pravzaprav lastnost srbskega jezika«.⁶ Tako so se pojavila nasprotja, ki so pozneje prerasla v odprto sovraštvo. Partenija, ki je aktivno obvladal nekaj živih in mrtvih svetovnih jezikov, ni sprejel vzhodnobolgarskega na-

rečja, marveč se je zavestno zavzemal za skupni makedonskobolgarski jezik. Tudi zaradi tega je bil potisnjen v ozadje bolgarskega verskega gibanja za neodvisno bolgarsko cerkev.

P. Zografski je predlagal, naj se obnovi ena od najstarejših slovanskih avtokefalnih cerkva — ohridska arhiepiskopija. Ta misel ga je vodila tudi pri prevajanju Teofilaktovega žitija iz 12. stoletja o Klementu Ohridskem v jezik, kakršnega je propagiral v prej omenjenih spisih, to ga je tudi spodbudilo, da je odpiral samostanske šole po celicah, denarno pomagal pri odpiranju šol v Ohridu, sedežu makedonske nacionalne cerkve, in skupaj z Dimitrom Miladinovom usposabljal duhovnike za učiteljevanje. Tudi v njegovi Kratki slovanski slovnici, ki je služila pouku duhovnikov, so bogato zastopani makedonski jezikovni elementi. Boj za obnovo bolgarske cerkve je razumel tudi kot boj za obnovo ukinjene makedonske cerkve. V ta namen je P. Zografski tudi napisal nekaj knjig o zgodovini makedonske in bolgarske cerkve.

Za makedonske šole je izdal dva učbenika v makedonskobolgarskem jeziku. To sta v ruski meščanski cirilici iz srede 19. stoletja natisnjeni knjigi Kratka sveštena istorija na vetho i novozavetna crkva (Carigrad 1857) in Načalnoe učenje za decata (Carigrad 1858).⁷ Učbenika sta bila napisana v celoti po njegovem jezikovnem vzorcu z značilnim prevladovanjem makedonskih jezikovnih elementov. Knjigi sta bili namenjeni verouku, uporabljali so jih po vsej Makedoniji, najbolj seveda v eparhijah, v katerih je deloval sam, toda bili sta tudi v knjižnicah makedonskih književnikov in kulturnih delavcev prejšnjega stoletja.

Zografski je izdal tudi B'lgarski narodni pesni vo makedonsko narečie (1858). S tem je hotel utrditi zaupanje v stari jezik naroda in najti opravičilo za makedonsko podlago svojega jezikovnega dualizma.

Partenija je poznal moč tiskane besede, zato je pomagal makedonski tiskarni Teodosija Sinaitskega v Solunu in tiskarju Kirijaku Držiloviču, ki mu je svetoval, naj za

³ F. Tomov, op. cit., str. 41.

⁴ B. Koneski, op. cit., str. 32—33.

⁵ Ibid., str. 34.

⁶ Ibid., str. 35.

⁷ Haralampie Polenaković, Prerodbenikot Partenija Zografski, referat na simpoziju ob obletnici smrti Zografskega, III bigorski naučno-kulturni sobiri, Kičevo oktobra 1976.

svojo grško tiskarno nabavi tudi cirilske črke. Iz teh tiskarn so Makedonci dobili nove knjige. Zografski je pošiljal mlade talentirane učence na šolanje v Rusijo in Evropo. Njegova jezikovna ideja je bila vzgled za vse druge. Sledili so mu Kuzman Šapkarev, ki je izdal osem učbenikov in sedem zvezkov ljudskih pesmi in pripovedk, Dimitar Makedonski, ki je izdal tri učbenike, Venijamin Mačukovski, ki je razpisal predplačilo za svojo makedonsko slovnico, katere izid pa je preprečil oster napad bolgarske kritike. Tudi makedonski književniki iz prejšnjega stoletja, kot npr. Rajko Žinžifov, Jordan Hadži, Konstantinov Džinot idr., so pisali po jezikovnem vzorcu Zografskega, ki so ga tudi izpopolnili tako, da so lokalnim makedonskim dialektnim posebnostim dali prednost v svojem jezikovnem izrazu.

Dragi Stefanija
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Poročilo o makedonskem seminarju

Od 5. do 25. avgusta je bil v okviru skopske univerze Cirila in Metoda že deseti seminar za makedonski jezik, literaturo in kulturo, tudi letos pod vodstvom akademika dr. Božidarja Vidoeskega. Doslej se ga je udeležilo okoli 930 tujih slavistov iz več kot 30 držav. Letos je bilo na seminarju 124 udeležencev, od tega sedem Slovencev (pet iz Jugoslavije, dva iz Avstrije). Začel se je v Skopju z uvodnim predavanjem dr. Vidoeskega — Inovacijski procesi v makedonščini v 18., 19. in 20. stoletju. Tu je bil tudi ogled Inštituta za makedonski jezik pa najpomembnejših kulturno zgodovinskih spomenikov Skopja in okolice (sv. Spas, sv. Panteljemon v Nerezih, Markov samostan v Sušici, muzej sodobne umetnosti). Pravo delo pa se je začelo v Ohridu. Dnevno sta bili dve uri lektorata in dve uri predavanj. Lektorsko delo je potekalo v treh stopnjah. Jugoslovani — čeravno po večini začetniki — smo bili v glavnem v srednjem tečaju. Delo je bilo sistematično, ker je vsak udeleženec dobil učbenik Makedonski jezik za tujce v treh stopnjah, napisan prav za potrebe seminarja, s smotno obdelavo slovnčnih poglavij, povezanih s teksti in vajami (avtorji so: R. Panoska in A. Džukelski za začetnike, K. Koneski za srednji tečaj, Lj. Minova-Gjurkova za tretjo stopnjo). Ti pregledno urejeni priročniki so še posebej dobrodošli, ker omogočajo udeležencem tudi

kasnejše samostojno delo doma. Da pa bi na lektorskih vajah mogli obdelati vsa poglavja, bi bile potrebne dnevno tri ure in več domačega dela, zlasti za bogatitev besednega zaklada. — Predavanja so v skladu z namenom seminarja dokaj enakomerno zajela tako jezik (6 predavanj), literaturo (7 predavanj) kot zgodovino in umetnost (5 predavanj), razen tega pa še informacijo o reformi visokega šolstva v Makedoniji ter o položaju republike Makedonije v Jugoslaviji. Ker so posamezna poglavja iz normativne slovnice obdelali lektorji, so jezikovna predavanja zajemala specialne teme iz dialektologije, vokalizma, leksike, morfologije, razvoja knjižnega jezika. Literarna predavanja so obdelala bodisi sintetično problematiko (makedonska književna kritika, tokovi in tendence v povojni makedonski literaturi, folklorne tradicije in sodobno ljudsko slovstvo, kratki žanri v makedonskem slovstvu) bodisi prikaze posameznih osebnosti (Kočo Racin, Rajko Žinžifov, Vlado Maleski). Predavanja o slikarstvu, arhitekturi in glasbi so bila ilustrirana z diapozitivi in magnetofonskimi posnetki, tako da so bila izredno zanimiva. To velja tudi za predavanja o islamizaciji v 15. in 16. stoletju. Predavatelji so bili ne le dobri strokovnjaki, ampak po večini tudi spretni govorniki z jasno artikulacijo, kar je za poslušalce, ki se uče jezika, posebno važno. Udeleženci so dobili besedilo predavanj. Zadnje dneve (22. do 25. avgusta) je namesto običajnih predavanj bila znanstvena diskusija v jezikovni in literarni sekciji. Nastopili so makedonski in tuji predavatelji. Osnovne teme so bile: Distribucija in semantične interpretacije členskih oblik v makedonščini in drugih jezikih; Specifične značilnosti makedonskega besedotvornega sistema v odnosu do drugih slovanskih in balkanskih jezikov; Južnomakedonski govori v zgodovini slavistike in danes; Problemi transpozicije književnega dela. — Popoldanski program je obsegal ogled kulturno zgodovinskih zanimivosti Ohrida in nekaj srečanj. Tako je obisk pri predsedniku občine, tudi slavistu po stroki, odkril sedanji, zlasti gospodarski položaj Ohrida. Posebno zanimivo je bilo srečanje, na katerem je pisatelj in dramatik Kole Čašule govoril o vprašanih, ki so ga vzmimirjala, o svojem delu in položaju makedonske dramatike. — Vmes je bilo več ekskurzij (Struga z rojstno hišo oz. muzejem bratov Miladinovih, sv. Naum, Prespansko jezero, izkopanine antične Heraklee pri Bitoli). Posebno doživetje zlasti za tuje udeležence